

Uppt. av Johan Jönsson, Gislöf.

Anmärkingar:

efter Sissa Jeynsdotter

i Gislöf
 född år 1832

Julfirandet i Gislöf socken för 60 år sedan

Julen har ju sedan långt tillbaka i tiden varit årets förnämsta högtid, och överallt, hos såväl hög som låg bereder man sig på att fira julen. Julfirandet är dock mycket olika nu, mot för 60 år sedan. Julförberedelserna voro då i många fall mycket mera vidlyftiga än vad de nu äro.

Man började då redan långt före jul med förberedelserna, den första var vanligen ljusstöpningen. Man gjorde då vanliga fatgljus, samt även några tregrenljus. Därvid i ordningen kom julslakten,

9 sid.

da den feta nasse fick släppa livet till. Denna sorgliga händelse inträffade ungefär en vecka före jul, varvid tillgick på samma sätt da som nu. Men man behövde också någonting att skölja ned all den goda maten med, och för detta ändamål bryggde man nu julölet. Man gjorde s. k. "rostevishor" av halm som lades i botten på bryggkaret, och ovanpå dessa lades maltet och kokhet vatten påslags, som fick stå i karet en stund. I botten på bryggkaret fanns ett hål, i vilket satt en propp eller s. k. "tappstav", vilken man sakta öppnade da brygden fått stå en stund i karet, det första som da rann ut var bäst, och sedan man tillrätt jäst, och det fått stå över natten, hade man julölet färdigt. Nu hade man endast ett par dagar kvar till julafton, så nu gällde det att skynda på, julbrödet skulle bakas och det var en ganska vidlyftig tillställning, åtminstone på större gårdar där man måste baka mycket, ty det var en sed,

att man till jul, skulle baka så mycket bröd att det skulle räcka till fram emot påsk. Man bakade då flera sorters bröd, såsom grovt bröd av sammat mjöl, en sort fint bröd av hemmasiktat mjöl, samt julbrödet, som bakades av mjöl som var siktat på kvarnen. Storlek och form varierade efter tycke och smak. Av samma mjöl som julbrödet bakades, gjorde man även en sort mindre, tunna bröd, som klyvdes och torkades till s.k. kavrings.

På sina håll förekom ett bruk, att man gömde något av julkavringen till fram på våren, och när man skulle börja vårarbetet och hade spänt dragarna för plogen, skulle plogmannen och körsvennen gå fram till stutarna och äta av julkavringen, detta skulle förläna dem styrka och uthållighet under det förestående vårarbetet. Nu återstod endast rengöringen i stugan, nu skurades bord, dörrar och stolar, vilka ju alla voro omätade. Nu får man ej tänka sig att det därvid tillgick på samma sätt då som nu,

så att man använde sig av skurborste, skurpulver och såpa m. m., utan man snodde samman en "skurviska" av halm, och som rengöringsmedel använde man lera. Golvet, som var av lera, sopades och beströddes med finkhackat en- eller granris.

Nu voro alla förberedelser undanstökade, nu kunde man i lugn och ro fira julafton. På förmiddagen utdelades julmat till socknens fattiga, denna bestod av bröd, både fint och grovt samt fläsk, ävensom medhade de en kruka i vilken de fingo julöl. Då, och även dagen förut, kommo också tiggarne, vilka för övrigt gingo omkring året om, de fingo alltid ett stycke bröd och ett stycke fläsk. Med julafton ingick julhögtiden, som för de flesta var en glädjens och nöjens högtid. Vid 3-tiden på eftermiddagen gingo drängarna till kyrkan för att ringa in julen. Efter slutad ringning samlades allt gårdens folk i stugan, där julbordet stod dukat. Måltiden som nu intogs, bestod av luffisk och gröt samt kakor. Sedan måltiden var avslutad

utdelades de s.k. julhögarna, bestående av en kavring, ett fint bröd, sylta, gärsstek, skinka, korv och klenätter, alltsammans uppstaplat i en hög. Drängarna gingo nu ut och gömde sina julhögar, varefter man åter samlades i stugan. Husbuden läste då aftonbönen, och några julsalmer sjöngos, varefter lekarna vidtog. Dessa lekar voro ibland riktiga konststycken, sådana som "sko Blacken", varvid det blott var en som skötte leken, och de övriga voro åskådare. Denna lek tillgick så, att man placerade en rund käpp, ett tjugskäp eller dylikt, med ändarna vilande på två stolar och på stolhörnen lade man fyra strätallrikar, två på vardera stolarna, och den som skulle sko, satte sig på käppen, med benen i kors över denna. I händerna hade han en käpp, med vilken han skulle slå vissa slag i golvet på båda sidor om sig, och därvid lyfta käppen över benen för vart slag, och sedan skulle han slå ned tallrikarna, både de som stodo framför honom, och vad som värre var, de som stodo bakom honom.

Lyckades han fullgöra detta utan att falla av, var "Blacken" skodd, men i de flesta fall hamnade han ganska snart på golvet. En annan lek var att "blåsa ut ljuset", detta tillgick så att man satte ett ljus på ett ställe i stugan och band för ögonen på den som skulle släcka ljuset, samt snurrade honom runt ett visst antal varv, varefter han skulle leta rätt på, och släcka ljuset. Vidare lekte man "blindbock", "tände ljuset", samt roade sig även med några danslekar. Drängarna roade sig ibland med att springa till granngårdarna, och kasta in en gristot i stugan, eller också att släppa in en fogel vid vilken de bandit en liten papperslapp med något passande rim. Ibland kunde det hända att fogeln flög rakt på ljusen och släckte dem. Kunde man få tag i "förbrytaren", skulle han bjudas in i stugan och hava förtäring. Detta ansågs emellertid ej för att vara vidare hedersamt, att på detta sätt bliva ertappad. Innan det var tid att bryta upp skulle man ha en ny

måltid som man kallade "donaddre", bestående av sylta och rödbetor, och sen var det tid att gå till sängs. Juldagen fick man sylta och rödbetor till frukost, till middag fick man vanligen soppa.

Juldagen gick man till kyrkan man ur huse, och sen man kommit hem sysselsatte man sig med läsning och roade sig på allehanda sätt med lekar och dylikt. Tidigt på morgonen Annandag Jul dogo drängarna, den aska som julafton blivit i kachelugnen, och sällade den över kreaturen, för att ej troll eller dylika "odjur" skulle få makt med dem. Drängarna skulle också gödsla ut i ladugården, ty detta hade icke skett sedan på eftermiddagen julafton. Men det gällde att vara tidigt uppe, ty annars kunde det hända att grannarnas drängar kommo, och bittade på allehanda fuffens, de förde in mera gödsel i ladugården eller vände hästarna i spillorna. Annandag Jul började de s.k. "Julstugorna", en sorts dansställning, som sedan fortsatte alla helgdagar under hela julen, och även hela

januari månad. Dessa tillställningar flyttade omkring på gårdarna, och varje bondgård upplät sin sommarstuga, där de unga med danser och lek fördrogs tiden. Dansen pågick till kl. 1 på natten då man bröt upp.

Nyårsafton brukade drängarna gå omkring och skjuta så snart det hade blivit mörkt, och sedan, när klockan slagit 12, skulle det nya året skjutas in, varvid drängarna ibland sprungo omkring till granngårdarna och lossade skotten utanför fönstren. Ibland brukade hantverkare, såsom t. ex. smeden gå ut kl. 12 och stå i amboltet, likaså brukade mjölnaren draga kvarnvingarna runt ett par varv, för att få tur under det kommande året.

Nyårsdagen firades på ungefär samma sätt som juldagen.

Trettondagen brukade några drängar kläda ut sig till julbockar och gingo omkring i gårdarna, varvid de alltid framhöllo några ärenden för sin visitt, och så skulle de ju

3928

naturligtvis bjudas på förtäring av ena eller andra slaget. Julen ansågs sluta med Knudt.

På detta sätt tillgick julfirandet i min hembygd förr i världen, men mycket har sedan dess ändrats, och det är icke många av här anförda bruk och sedvänjor som ännu finnas kvar.